

ПРОФІЛАКТИКА СОЦІАЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ХВОРОБ (ТУБЕРКУЛЬОЗУ) В ОБ'ЄКТИВІ ЗМІ

Світлана Брошкова,

канд. екон. наук, доцент, завідувач кафедри журналістики,
реклами та медіакомунікацій Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
e-mail: ora2@ukr.net

Статтю присвячено висвітленню в засобах масової інформації медичної проблематики, а саме: проблеми туберкульозу як соціально небезпечної хвороби, світової проблеми сьогодення. Проблема профілактики соціально небезпечних хвороб (зокрема туберкульозу) є запорукою збереження здоров'я людини. Чутливість ЗМІ до висвітлення проблем вразливої категорії населення є необхідною для запобігання дискримінації та мови ворожнечі, дотримання прав людини як ціннісної основи. Журналістика в механізмах захисту прав людини має велике значення для споживача інформаційного продукту, оскільки через комунікацію від лікаря до людини інформація сприяє уникненню багатьох факторів, що впливають на фізичні страждання, а також підвищенню обізнаності щодо збереження здоров'я шляхом своєчасного профілактичного обстеження.

Однією з основних причин поширення туберкульозу є недостатня інформованість громадськості, але засоби масової інформації через коректне висвітлення соціально небезпечних хвороб (туберкульозу) можуть бути особливо ефективні в наданні ключових повідомлень для досягнення резонансу з громадськістю.

Ключові слова: соціально небезпечні хвороби, туберкульоз, ЗМІ, права людини, здоров'я.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Здоров'я для людини — це найцінніший ресурс. Держава гарантує кожному «право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування», про що йдеться у статті 49 Конституції України. З охороною здоров'я пов'язана фізична культура, психологічна та соціальна стабільність. Профілактика (диспансеризація) захворювань — запорука успішного, якісного стану здоров'я.

На жаль, сьогодні, в часи інтенсифікації соціальних процесів у суспільстві, часи конфлікту компонентів сталого розвитку (економіки, екології, соціуму), слід акцентувати на поширенні соціально небезпечних хвороб. Одним з таких захворювань є туберкульоз. За даними Центру громадського здоров'я України, у 2016 році хворих на туберкульоз зафіксовано 107 на 100 тис. осіб, з них в Одесі — 140,6 на 100 тис. осіб, що є найвищим показником по Україні, на другій позиції Херсон — 83,4; Запоріжжя — 79,4. Забезпеченість лікарями-фтизіатрами в Одесі становить 0,67 на 10 тис. населення.

За даними Центру медичної статистики МОЗ України, за 2018 рік в Україні кількість уперше зареєстрованих захворювань на туберкульоз, включно з його рецидивами, становила 26 321, або 62,3 на 100 000 населення, що на 2,5% менше за 2017 р. (63,9 на 100 000). Захворюваність на туберкульоз серед дітей, яка тісно пов'язана з туберкульозом у дорослих, мала тенденцію також до зниження — на 4,3% із 9,3 до 8,9 на 100 000 дітей віком до 14 років включно). Показник захворюваності на туберкульоз серед підлітків в Україні зменшився на 18,4% (із 23,3 до 19,0 на 100 000 дітей віком 15–17 років включно). Захворюваність на активний туберкульоз у поєднанні з хворобою, зумовленою вірусом імунодефіциту людини, за 2018 р. порівняно з 2017 р. мала тенденцію до зростання — на 3% (із 13,3 до 13,7 на 100 000 населення). Захворюваність на туберкульоз серед працівників закладів охорони

здоров'я України за 2018 р. зменшилася на 6,3%, порівняно з 2017 р. (відповідно 6,0 проти 6,4 на 10 000 працівників ЗОЗ) [5].

Проблема захворювання на туберкульоз та епідеміологічна ситуація щодо розповсюдження, зростання первинно-виявлених випадків інфікування населення, смертність — є стратегічною проблемою у світі. Так, у травні 2014 р. «Всесвітня асамблея охорони здоров'я (м. Женева, Швейцарія) схвалила Глобальну стратегію «Покласти край туберкульозу» на період 2016 — 2035 рр., що узгоджується із завданнями Цілей сталого розвитку до 2030 року, прийнятих Організацією Об'єднаних Націй» [16]. Серед завдань, що мають невідкладний порядок, найперше — це звільнення світу від туберкульозу через досягнення 0,0 рівня захворюваності та летальних наслідків.

Серед тих, хто вперше захворів на туберкульоз в Україні, студенти становлять 1,6 %; учні 1,9 %; службовці 2,3 %; робітники 11,4 %; пенсіонери 13,2 %; 56 % — людей працездатного віку, але тих, хто не працює, з них 45,5 % безробітні та ті, що за межею бідності, 10 % зловживають алкоголем, 19 % ВІЛ-інфіковані (за даними Центру громадського здоров'я 2018 р.).

Туберкульоз — соціально небезпечна хвороба, виявлення якої можливе тільки в медичних закладах, після проходження належного профілактичного (або за необхідністю) обстеження: флюорографічного або рентгенологічного дослідження, проби Манту та бактеріологічного посіву мокроти. Запобігання захворюванню — проведення щеплення відповідно до календаря щеплень (перша вакцинація проводиться новонародженим у пологовому будинку).

Щепленню для профілактики туберкульозу підлягають усі новонароджені діти, що не мають до цього протипоказань. Вакцинація проводиться на третю — п'яту добу життя дитини (не раніше сорок восьмої години після народження) вакциною для профілактики туберкульозу (БЦЖ). Недоношених дітей щеплюють після досягнення

маси тіла 2500 г. Відповідну процедуру для профілактики туберкульозу не проводять в один день з іншими щепленнями. Діти, які не були щеплені в пологовому стаціонарі, підлягають обов'язковій вакцинації в закладах охорони здоров'я. Дітям, яким не виповнилося два місяці, щеплення проти туберкульозу проводять без попередньої проби Манту. Щеплення проводиться при негативному результаті проби. Діти, щеплені БЦЖ, у яких не сформувався рубчик, проте є достовірне підтвердження проведення щеплення, не підлягають повторній вакцинації (Наказ N 947 від 18.05.2018 Міністерства охорони здоров'я України «Про внесення змін до Календаря профілактичних щеплень в Україні») [10].

Мета дослідження.

Дане дослідження ставить за мету посилення чутливості ЗМІ до соціально небезпечних хвороб (туберкульозу). Одним із рішень проблеми є коректне висвітлення теми туберкульозу, інформованість громадськості про основні причини поширення туберкульозу, його виявлення та профілактика через засоби масової інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням питань становлення інформаційного простору в сегменті медичної преси займався В. Садівничий. Такі вчені, як Н. Артамонова, Л. Василик, В. Здоровега, В. Різун та ін. обґрунтовують актуальність спеціалізованих медичних видань, акцентують на проблемно-тематичних лініях, функціонально-змістових і комунікативних складниках спеціалізованих медіа в соціальній комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Отримання та розуміння населенням країни відомостей про збереження здоров'я, профілактику хвороб та лікування має велику потребу в суспільстві. Знання провідних медичних фахівців, лікарів первинної ланки, розуміння законодавчої бази щодо охорони здоров'я та захисту прав людини потребують ширшої популяризації.

Проявом цієї тенденції є різке зростання питомої ваги матеріалів, що висвітлюють різні науково-теоретичні й прикладні аспекти медицини в неспеціалізованих засобах масової інформації. За рідкісними винятками, у більшості країн майже всі орієнтовані на масову аудиторію немедичні журнали, газети та портали інтернету мають постійні рубрики, присвячені питанням здоров'я людини, або періодично публікують такі матеріали [11].

Слід зазначити, що туберкульоз сьогодні виліковний і має велику ймовірність запобігання захворюванню, проте 1,5 млн. людей у світі щороку вмирають від цієї хвороби. Головними причинами поширення туберкульозу є загальний недолік обізнаності і стигма, що оточують це захворювання. Засоби масової інформації відіграють ключову роль у підвищенні обізнаності про туберкульоз.

Ознайомившись та проаналізувавши публікації щодо зазначеної проблематики, а саме: туберкульозу як соціально небезпечної хвороби, на порталі «ФАКТИ ICTV» та одеському новинному сайті «Думская. net» можна стверджувати, що проблема є актуальною, «болючою» та потребує невідкладного вирішення з боку влади та ЗМІ як ретранслятора медичної наукової спільноти, лікарів, проблем у цій галузі, захисті прав людини на медичні послуги та охорону здоров'я.

Так, на порталі «ФАКТИ ICTV» з 2013 до 2018 роки (за пошуком) опубліковано 78 публікацій, з них можна прослідкувати досить цікаву періодичність матеріалів: 2013 р. — 21; 2014 р. — 3; 2015 р. — 1; 2016 р. — 3; 2017 р. — 3; 2018 р. — 4. За кількістю публікацій щодо проблеми туберкульозу лідирує 2013 рік тільки у січні проблема порушувалась 5 разів. За моніторингом цих публікацій бачимо, що стосовно самої проблеми захворювання та запобігання розповсюдженню інфекції, обстеження людей з групи ризику або планової диспансеризації, на жаль, питання не порушується. Але привертають увагу матеріали, що торкаються проблем незаконного привласнення територій санаторію

для хворих на туберкульоз дітей ім. А. А. Боброва у м. Алупка [12, 13, 19].

Заслужує уваги матеріал [3], де йдеться про повідомлення на прес-конференції першого заступника голови Держслужби соцзахворювань щодо епідеміологічної ситуації в Україні, де надано статистичні цифри, коментарі фахівця про своєчасне обстеження та тривалість лікування активної форми туберкульозу.

У матеріалі [8] йдеться «про співпрацю України та Глобального фонду в боротьбі зі СНІДом та туберкульозом та виділення Україні 60 млн дол. У рамках II фази Програми «Зменшення тяжкості туберкульозу в Україні шляхом зниження епідемії туберкульозу серед вразливих груп», а це свідчить, що держава не залишається віч-на-віч з проблемою соціально небезпечних хвороб, а досить активно співпрацює з міжнародними організаціями щодо вирішення цих питань.

Кількість публікацій за 2015 рік, а саме: одна за червень 2015 р., викликає низку питань до самої проблеми захворювання на туберкульоз у країні, зокрема чи створені або поліпшені умови лікування, адаптації, інклюзивного підходу до представників вразливих груп та ін.? Матеріал містить повідомлення щодо «обстрілу бойовиками селища Трьохізбенка (Луганська обл.), у результаті чого загорілася будівля протитуберкульозного диспансеру». Це свідчить про соціальні та політичні проблеми, а сама подія є фактором ризику для хворих та неінфікованих людей [1].

Аналізуючи публікації «ФАКТИ ICTV», можна зробити висновок: так, деякі публікації, а саме їх заголовки, мають дискримінаційний характер відносно осіб, що входять до вразливих груп [9, 20].

Порушуються питання наявності сертифікації протитуберкульозних вакцин для немовлят, стану спеціалізованих медичних установ [6], умов утримання й кошти, що виділяються на харчування: «сума, на яку не купиш навіть і гречку» [7].

Висвітлення проблеми захворювань на туберкульоз серед лікарів, вихователів дошкільних установ викликає підвищену увагу до проблеми своєчасної діагностики (диспансеризації) населення, водночас випадки інфікування свідчать про безсимптомний перебіг захворювання в першій його фазі [2, 17].

Важливо виділити публікації, що насамперед мають інформацію про стан туберкульозу в Україні, що таке туберкульоз, симптоми, лікування і головне — профілактику, коментарі фахівців щодо шляхів зараження та розвінчання міфів про захворювання та хворих [15].

На одеському новинному сайті «Думская.net» (за пошуком) з 2013 по 2018 роки з приводу зазначеної проблеми міститься 6 публікацій, періодичність матеріалів: 2013 р. — 2; 2014 р. — 1; 2017 р. — 2; 2018 р. — 1. Така періодичність викликає низку питань, тому що за статистичними даними, Одеса та Одеська область є першою із захворювання на туберкульоз. За аналізом публікацій бачимо, що видання порушує складні соціальні проблеми вразливих груп населення. Так, рубрика «На дне» розкриває проблеми безпритульних, нелегку, а іноді й небезпечну роботу волонтерів Центру реєстрації безпритульних БФ «Дорога к дому» та соціальних працівників [14].

На сайті також висвітлено проблему захворювання дитячого лікаря-педіатра, де мова йде про те, що «лікар страждала хронічним захворюванням легенів і тому відразу не запідозрила, що захворіла саме на туберкульоз» [18].

Проблема захворюваності серед дітей шкільного віку є достатньо гострою і не завжди в цьому є «провини медиків за те, що зі здоровими дітьми півроку провчилася небезпечно хвора дитина, у кожного по-своєму виявляється захворювання та не завжди видно, що людина хвора» [4].

Туберкульоз — нелегке захворювання, а його лікування потребує великої сили та терпіння. З інтерв'ю Володимира Рутковського можна

зробити висновок, що захворювання виліковне та не заважає стати письменником, сценаристом, творчою людиною.

Висновки та перспективи дослідження.

Моніторинг вищезазначених медіа дозволяє зробити такий висновок: на порталі «ФАКТИ ICTV» за визначений період проблема туберкульозу як соціально небезпечна хвороба має частотне висвітлення, публікації мають різний характер, але переважна їх кількість націлена на обізнаність користувача інформаційного продукту щодо самого захворювання, його діагностики, шляхів передачі, лікування. Також заслуговує уваги читача висвітлення проблем стану медичної галузі та спеціалізованих медичних закладів. Слід підкреслити компетентність журналістів при висвітленні проблеми на туберкульоз.

На сайті «Думская.net» (за пошуком) за моніторинговий період опубліковано 6 публікацій, це свідчить про низьку чутливість до проблеми захворюваності на туберкульоз, зважаючи на те, що статистика свідчить про наявність проблеми в регіоні. Але питання суто соціального характеру, стану проблеми буденності безпритульних, нелегкої й небезпечної роботи волонтерів, своєчасної діагностики та профілактики захворюваності через обов'язкове профілактичне обстеження мають відображення. Надалі можна здійснити моніторинг одеських регіональних ЗМІ для розуміння коректності та охоплення проблеми профілактики соціально небезпечних хвороб (туберкульозу).

Література:

1. Бойовики обстріляли Трьохізбенку, горить протитуберкульозний диспансер. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20150614-1553551/> (дата звернення: 02.12.2019).
2. В Одеській області лікар з туберкульозом обстежувала дітей. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20180421-v-odeskij-oblasti-likar-z-tuberkulozom-obstezhuvala-ditej/> (дата звернення: 02.12.2019).

3. В Україні 62 тис. туберкульозників. URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20130318-1472097/> (дата звернення: 02.12.2019).
4. В школе под Одессой у ребенка нашли туберкулез: всех учеников отправили на лечение. URL: <https://dumskaya.net/news/v-shkole-pod-odessoj-u-rebenka-nashli-tuberkulez-023840/> (дата звернення: 02.12.2019).
5. Державна установа «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України». URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan-tuberkuloz/statistika-z-tb> (дата звернення: 02.12.2019).
6. Епідемія туберкульозу: лікарні без вікон, колючий дріт і безвихідь [відео]. URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20140324-1509194/> (дата звернення: 02.12.2019).
7. Каша без масла і душ на замку: як лікують хворих на туберкульоз [відео]. URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20160622-1588121/> (дата звернення: 02.12.2019).
8. Комітет з Глобального фонду вирішив виділити українським туберкульозникам \$60 млн. URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20130418-1474809/> (дата звернення: 02.12.2019).
9. МОЗ завезе на Євромайдан бомжів-туберкульозників — «Свобода». URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20131212-1497086/> (дата звернення: 02.12.2019).
10. Наказ № 595 Міністерства охорони здоров'я від 16.09.2011 р. «Про порядок проведення профілактичних щеплень в Україні та контроль якості й обігу медичних імунобіологічних препаратів». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE19897.html (дата звернення: 02.12.2019).
11. Нікберг І. І. Методологічні аспекти популяризації медичних знань у засобах масової інформації. Газета «Новости медицины и фармации» 2012. № 5 (403). URL: http://www.mif-ua.com/archive/article_print/27198 (дата звернення: 02.12.2019).

12. Перший у світі дитячий протитуберкульозний санаторій змушений боротися за власне існування [відео]. URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20130112-1467075/> (дата звернення: 02.12. 2019).

13. Прокуратура Ялти обіцяє повернути море хворим на туберкульоз дітям. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20130113-1467090/> (дата звернення: 02.12.2019).

14. С иглы — в социальные волонтеры, и ужасы ночного вокзала: истории одесского центра регистрации бездомных. URL: https://dumskaya.net/news/doroga-k-domu_1973-068852/ (дата звернення: 02.12.2019).

15. Туберкульоз в Україні : аналітично-статистичний довідник. Державна установа «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України». URL: <http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/proekt-dovidnika-TB-2018.pdf> (дата звернення: 02.12.2019).

16. Туберкульоз в Україні: небезпека та лікування. URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20190324-tuberkuloz-v-ukrayini-nebezpeka-ta-likuvannya/> (дата звернення: 02.12.2019).

17. У виховательки дитсадка у Бердянську виявили туберкульоз. URL: <https://fakty.com.ua/ua/proisshestvija/20180921-u-vyhovatelky-dytsadka-u-berdyansku-vyyavyly-tuberkuloz/> (дата звернення: 02.12.2019).

18. У детского врача-педиатра в Белгороде-Днестровском обнаружили туберкулез. URL: <https://dumskaya.net/news/u-detskogo-vracha-pediatra-v-belgorode-dnestrovs-084897/> (дата звернення: 02.12.2019).

19. У Криму забудовник відрізав від моря хворих на туберкульоз дітей URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20130112-1467064/> (дата звернення: 02.12.2019).

20. Харків'яни нажахані: на вулицю вигнали хворих на смертельну форму туберкульозу [відео]. URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20131109-1493012> (дата звернення: 02.12.2019).

Профилактика социально опасных болезней (туберкулеза) в объективе СМИ

Светлана Брошкова,

канд. эконом. наук, доцент, заведующая кафедрой журналистики,
рекламы и медиакоммуникаций

Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

e-mail: ora2@ukr.net

В статье анализируется освещение в средствах массовой информации медицинской проблематики, в частности проблемы туберкулеза как социально опасного заболевания, мировой проблемы современности. Проблема профилактики социально опасных болезней (туберкулеза) является залогом сохранения здоровья человека. Чувствительность СМИ к освещению проблем уязвимой категории населения необходима для предотвращения дискриминации и языка вражды, соблюдения прав человека как ценностной основы. Журналистика в механизмах защиты прав человека имеет большое значение для потребителя информационного продукта, поскольку через коммуникацию от врача к пациенту информация способствует избавиться от большого количества негативных факторов, которые влияют на физическое здоровье, а сама осведомленность, своевременное профилактическое обследование позволяют сохранить здоровье.

Одной из основных причин распространения туберкулёза является недостаточная информированность общественности, но средства массовой информации через корректное освещение социально опасных болезней (туберкулеза) могут быть особенно эффективны в предоставлении ключевых сообщений для достижения резонанса с общественностью.

Ключевые слова: социально опасные заболевания, туберкулез, СМИ, права человека, здоровье.

Prevention of socially dangerous diseases (tuberculosis) in the media lens

Svitlana Broshkova,

PhD (Economics), Chief of the Journalism, Advertising and Media

Communications Chair of the Department of Journalism, Advertising and Publishing

Odessa I. I. Mechnikov National University.

e-mail: ora2@ukr.net

The article is devoted to the mass media coverage of medical problems, namely the problem of tuberculosis as a socially dangerous disease, a contemporary global problem. Major strategic problems in the world include the epidemiological situation regarding the spread, the increase of the first detected cases of infection of the population with tuberculosis as well as the high mortality from the untimely detected and cured cases. The detection of tuberculosis is only possible in medical institutions, which provide awareness of the disease itself and the availability of medical services to the public. Vaccination as one of the main means of preventing the disease deserves special attention. Informing the public of the need for this manipulation for improving quality of life, communication of doctors with society through the media is one of the means of preventing socially dangerous diseases (in particular tuberculosis) and the key to preserving human health. The sensitivity of the media to the coverage of vulnerable groups is necessary to prevent discrimination and hostility, and to respect human rights as basic values. Journalism in human rights protection mechanisms is of great importance to the consumer of the information product, since through communication from doctor to person, information contributes to the avoidance of a large number of factors effecting physical suffering, as well as to raising awareness of health protection through timely preventive examination.

One of the main reasons for the spread of tuberculosis is the lack of public awareness, but the media, through the proper coverage of socially dangerous diseases (tuberculosis), can be particularly effective in delivering key messages to reach resonance with the public.

Keywords: socially dangerous diseases, tuberculosis, media, human rights, health.

References:

1. Boyovyky obstrilyaly Tr'okhizbenku, horyt' protytuberkul'oznyy dyspanser [The militants fired at Troizhizbank, the TB dispensary burns] (2015, June 14). URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20150614-1553551/> (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].
2. V Odes'kii oblasti likar z tuberkul'ozom obstezhuvala ditey [In the Odessa region a doctor with tuberculosis examined children] (2018, April 21). URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20180421-v-odeskij-oblasti-likar-z-tuberkulozom-obstezhuvala-ditey/> (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].
3. V Ukraini 62 tys. tuberkul'oznykiv [In Ukraine, 62 thousand tuberculosis patients] (2013, March 18). URL : <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20130318-1472097/> (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].
4. V shkole pod Odessoj u rebenka nashli tuberkulez: vsekh uchениkov otpravili na lecheniye [Tuberculosis was found in a child near a school in Odessa: all students were sent for treatment]. URL: <https://dumskaya.net/news/v-shkole-pod-odessoj-u-rebenka-nashli-tuberkulez-023840/> (accessed: 02.12.2019) [In Russian].
5. Derzhavna ustanova «Tsentr hromads'koho zdorov'ya Ministerstva okhorony zdorov'ya Ukrainy» [Public Institution «Public Health Center of the Ministry of Health of Ukraine»] (2018). URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/tuberkuloz/statistika-z-tb> (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].
6. Epidemiya tuberkul'ozu: likarni bez vikon, kolyuchyy drit i bezvykhid' [video] [Tuberculosis epidemic: hospitals without windows, barbed wire and deadlock] (2014, March 24). URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20140324-1509194/> (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].
7. Kasha bez masla i dush na zamku: yak likuyut' khvorykh na tuberkul'oz [video] [Porridge without butter and shower at the castle: how to treat tuberculosis patients] (2016, June 22). URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20160622-1588121/> (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].
8. Komitet z Hlobal'noho fondu vyrishyv vydilyty ukrayins'kym tuberkul'oznykam \$60 mln. [The Global Fund Committee has decided to allocate \$ 60 million to Ukrainian tuberculosis patients] (2013, April 18). URL: <https://>

fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20130418-1474809/ (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].

9. MOZ zaveze na Yevromaydan bomzhiv-tuberkul'oznykiv — «Svoboda» [Ministry of Health will bring to the Euromaidan of homeless tuberculosis — «Svoboda»] (2013, December 12). URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20131212-1497086/> (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].

10. Nakaz № 595 Ministerstva okhorony zdorov'ya vid 16.09.2011 r. «Pro poriyadok provedennya profilaktychnykh shcheplen' v Ukrayini ta kontrol' yakosti y obihu medychnykh imunobiologichnykh preparativ» [Order № 595 of the Ministry of Health of September 16, 2011 «On the procedure of preventive vaccinations in Ukraine and control of the quality and circulation of medical immunobiological preparations»] (2011). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE19897.html (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].

11. Nikberh, I. I. Metodolohichni aspekty populyaryzatsiyi medychnykh znan' u zasobakh masovoyi informatsiyi. Hazeta «Novosty medytsyny y farmatsyy» Vol. 5 (403) [Methodological aspects of popularization of medical knowledge in mass media. Medicine and Pharmacy News] (2012). URL: http://www.mif-ua.com/archive/article_print/27198 (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].

12. Pershyy u sviti dytyachyy protytuberkul'oznyy sanatoriy zmushenyy borotysya za vlasne isnuvannya [video] [The world's first anti-tuberculosis children's sanatorium forced to fight for its own existence] (2013, January 12). URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20130112-1467075/> (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].

13. Prokuratura Yalty obitsyaye povernuty more khvorym na tuberkul'oz dityam [The prosecutor's office of Yalta promises to return the sea to children with tuberculosis] (2013, January 13). URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20130113-1467090/> (accessed: 02.12.2019) [in Ukrainian].

14. S igly — v sotsial'nyye volonter, i uzhasy nochnogo vokzala: istorii odesskogo tsentra registratsii bezdomnykh [From the needle — to social volunteers, and the horrors of the night station: the stories of the Odessa registration center for the homeless] (2017, March 2). URL: https://dumskaya.net/news/doroga-k-domu_1973-068852/ (accessed: 02.12.2019) [In Russian].

-
15. Tuberkul'oz v Ukraini : analitychno-statystychnyy dovidnyk. Derzhavna ustanova «Tsentr hromads'koho zdorov'ya Ministerstva okhorony zdorov'ya Ukrainy» [Tuberculosis in Ukraine : analytical and statistical reference book. Public Institution "Public Health Center of the Ministry of Health of Ukraine"] (2018). URL: <http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/proekt-dovidnika-TB-2018.pdf> (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].
 16. Tuberkul'oz v Ukraini: nebezpeka ta likuvannya [Tuberculosis in Ukraine: Danger and Treatment] (2019, March 24). URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20190324-tuberkuloz-v-ukrayini-nebezpeka-ta-likuvannya/> (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].
 17. U vykhovatel'ky dytsadka u Berdyans'ku vyyavyly tuberkul'oz [A kindergarten teacher in Berdyansk found tuberculosis] (2018, September 21). URL: <https://fakty.com.ua/ua/proisshestvija/20180921-u-vyhovatelky-dytsadka-u-berdyansku-vyyavyly-tuberkuloz/> (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].
 18. U detskogo vracha-pediatra v Belgorode-Dnestrovskom obnaruzhili tuberkulez [Tuberculosis found in pediatric pediatrician in Belgorod-Dniester] (2018, April 21). URL: <https://dumskaya.net/news/u-detskogo-vracha-pediatra-v-belgorode-dnestrovs-084897/> (accessed: 02.12.2019) [In Russian].
 19. U Krymu zabudovnyk vidrizav vid morya khvorykh na tuberkul'oz ditey [In the Crimea, the developer cut off children with tuberculosis from the sea] (2013, January 12). URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20130112-1467064/> (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].
 20. Kharkiv"yany nazhakhani: na vulytsyu vyhnaly khvorykh na smertel'nu formu tuberkul'ozu [video] [Kharkivans terrified: expel deadly tuberculosis patients] (2013, November 09). URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20131109-1493012> (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].